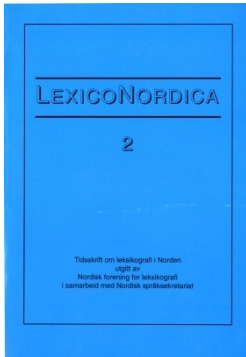

LexicoNordica

Forfatter:	Heikki E.S. Mattila	
Anmeldt værk:	Jean-Michel Kalmbach. 1994. <i>Suomi-ranska opiskelusanakirja</i> . Helsingfors: WSOY. Seppo Sundelin. 1993. <i>Ranska-suomi opiskelusanakirja</i> . Helsingfors: WSOY.	
Kilde:	LexicoNordica 2, 1995, s. 193-209	
URL:	http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/lexn/issue/archive	

© LexicoNordica og forfatterne

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre LexicoNordica (1-16) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Heikki E.S. Mattila

Jean-Michel Kalmbach: *Suomi-ranska opiskelusanakirja* ('Finsk-fransk studieordbok'¹). Helsingfors: WSOY 1994 (998 sid., ca. 68.000 uppslagsord och uttryck).

Seppo Sundelin: *Ranska-suomi opiskelusanakirja* ('Fransk-finsk studieordbok'). Helsingfors: WSOY 1993 (820 sid., ca. 46.000 uppslagsord och uttryck).

This review concentrates on several questions of a lexicographic kind: addressees of the dictionaries concerned, sources used by the authors, reference system between articles, appendices, phraseology, vocabulary of different styles (vulgar, colloquial, literary) and jargons, proper names, and bibliography. The reliability of the translations given in the dictionaries is only examined with respect to the legal terminology included in them.

The general opinion of the reviewer is very positive. He, however, makes some propositions for later editions. For example, more proper names could be added and, besides, readers could be told how foreign proper names have normally been adapted to the systems of the languages concerned (orthographic alterations etc.). Since no dictionary can be perfect, more detailed bibliographies would also be very useful.

Allmänt

Det viktigaste kravet man kan ställa på en ordbok är att den skall vara pålitlig. Felaktig information är värre än ingen information alls. Men en ordbok kan – och bör – granskas även som lexikografisk produkt, det vill säga med avseende på sin åtkomststruktur och hur väl den fungerar som informationsförmedlande text, hur tillgänglig informationen är.

I denna recension skall jag granska Jean-Michel Kalmbachs finsk-franska och Seppo Sundelins fransk-finska ordbok först och främst ur den aspekten och i mindre grad beakta hur lyckade böckernas enskilda översättningar är. Jag kommer att undersöka vilka tyngdpunkterna är vad gäller bl.a. stilarter, fackspråk och fraseologi och jag skall se på referenserna mellan de olika ordboksartiklarna samt diskutera angivandet av källor. Utvärderingen av böckernas pålitlighet begränsar jag till ett fackspråk, nämligen lagspråket.

Att jag koncentrerar mig på dessa frågor beror på min bakgrund och mina kunskaper. Jag har ingen examen i franska språket och använder inte heller språket professionellt dagligen. Å andra sidan studerade jag komparativ rätt i Frankrike i början av 1970-talet och har en

¹ Det finska verbalsubstantivet *opiskelu* har ett vidare betydelseomfång än sin svenska motsvarighet. Ordboken är en mellanstor ordbok av det slag som traditionellt brukar användas av skolelever och av folk som läser språk på sin fritid snarare än av språkstudierande vid universitet.

viss erfarenhet av översättning av franskt lagspråk. Numera arbetar jag på heltid som lexicograf, som huvudredaktör för uppslagsverket *Encyclopædia Iuridica Fennica*.

Användarkategorierna

Användarens modersmål. Båda böckerna har utarbetats först och främst för användare med finska som modersmål. Detta förklarar vissa lexicografiska lösningar i böckerna. För det första finner man som uppslagsord i Sundelin bl.a. perfekt participformerna av viktiga franska verb. Detta är glädjande. En läsare som bara har begränsade insikter i franska kan inte utan vidare sammankoppla participformerna med grundformerna och hittar därför inte fram till den information han söker, om ordboken inte beaktar stamvariationerna på makrostrukturnivå. (Man måste dock räkna med att det i många språk, såsom i grekiskan och de slaviska språken, är mycket besvärligare att beakta stamvariationerna, eftersom formerna blir så många.)

Å andra sidan är det också en begränsning att böckerna är avsedda närmast för den finska publiken: i böckernas appendix finns det t.ex. böjningsmönster bara för franska ord (verb), inte – i motsats till Kalmbachs berömda föregångare, Perret-Nurmela (1944) – för finska ord.

Denna begränsning kan säkert motiveras statistiskt: antalet finskspråkiga som använder franska torde vara mycket större än antalet franskspråkiga som använder finska. Man måste dock komma ihåg att det i många länder, också i den franskspråkiga världen, blir fler och fler som studerar finska. Och veterligen finns det inga finska ordböcker för franska användare i Frankrike eller i andra länder. Därför kan man fråga sig om det inte vore motiverat att i de ordböcker som trycks i Finland beakta även de användare som inte har finska som modersmål. Det skulle innebära att man i senare upplagor av Kalmbach tog med också finska böjningsmönster i ett appendix och dessutom inkluderade de viktigaste böjda formerna eller böjningsstammarna av finska ord som lemman. Kravet är inte nytt: det lyftes fram flera gånger bl.a. i diskussionen kring Kari Evelis finsk-franska ordbok (Sakari 1987:25, och Välikangas 1986:490).

Professionell användning. Båda böckerna har en underrubrik: *studieordbok*. Enligt förordet är böckerna dock avsedda att användas av en bredare publik än bara skolelever och studerande² och de som läser språk på sin fritid. I synnerhet Kalmbach är så omfattande att den mycket väl – enligt recensentens åsikt – kan utnyttjas även av personer som använder franska professionellt; detta konstateras också i presen-

² Se dock fotnot 1.

tationen på bokens bakpärm. En ordbok som innehåller inemot 70.000 uppslagsord och uttryck närmar sig det som i Finland brukar kallas storordbok. Dessutom måste man beakta att det inte existerar någon helt ny storordbok mellan finska och franska.

Arbetsmetoderna

Koordineringen mellan de två böckerna. Båda ordböckerna är i princip enmansverk. Författarna har dock haft ett nära samarbete, vilket säkert har varit befrämjande.

Böckerna skiljer sig i omfattning. Sidorna är nästan 200 fler i Kalmbach än i Sundelin, och man frågar sig naturligtvis vad skillnaden i omfång beror på. Delvis kan orsaken vara att böckerna inte är spegelbilder av varandra vad gäller användningssättet. Båda är – såsom redan påpekats – avsedda för finska användare. Kalmbach är en produktionsordbok, d.v.s. ett medel för aktiv produktion på det främmande språket, medan Sundelin är en receptionsordbok, d.v.s. ett hjälpmedel för förståelse av text eller tal på det främmande språket. I en produktionsordbok är det viktigt att visa hur man använder uppslagsorden i ett sammanhang. Sidoantalet tenderar därför att bli större än i en receptionsordbok med samma antal uppslagsord.

Om detta är fallet, d.v.s. om antalet lemman är ungefär detsamma i båda böckerna, är omöjligt att säga säkert, eftersom det på bakpärmen till båda böckerna anges antalet ord och uttryck och inte antalet lemman (antalet exempel som ingår i det angivna antalet kan förväntas vara större i produktionsordboken). Mitt intryck är att antalet uppslagsord i Sundelin är mindre än i Kalmbach. En förklaring är säkert finskans rikedom på sammansättningar. Eftersom en hel del sammansatta ord lemmatiseras blir antalet uppslagsord större än för ett språk som liksom franskan är fattigt på sammansättningar. Det verkar dessutom som om Sundelin hade gallrat tämligen radikalt i bl.a. klassiskt språkmateriel, t.ex. egennamn (se nedan). I senare upplagor vore det önskvärt att Sundelins ordbok skulle utökas åtminstone till Kalmbachs storlek om inte t.o.m. – vilket recensenten gärna skulle se – till en riktig storordbok.

Granskningshjälp utifrån. Författarna har fått hjälp av olika kollegor som har gått igenom deras manuskript; en fransk lexikolog har dessutom granskat Kalmbachs text. Även detta har säkert haft en stor positiv betydelse: det finns i Finland exempel på hur ordböcker förlorat i kvalitet på grund av att författarna självrådigt har underlåtit att anlita utomstående.

Däremot nämner författarna i förorden inte något om att de skulle ha låtit texterna granskas av fackspecialister med erfarenhet av sitt eget område både på finska och franska. Recensenten har förutsättningar att

utvärdera böckernas tillförlitlighet bara vad gäller ett fackspråk, nämligen lagspråket (se nedan). Intrycket är att en sådan granskning kunde vara på sin plats i framtiden då nya upplagor utarbetas.

De skriftliga källorna. Sundelin nämner inte vilka källor han har använt i ordboksarbetet. Detta är en brist: man lämnas som användare i okunnighet om vilka ordböcker man kan gå till för att få kompletterande information (nedan behandlas frågan om särskilda översikter över kompletterande litteratur). Dessutom skulle en källförteckning anknyta boken till den finska ordbokstraditionen och framför allt till ordböckerna mellan finska och franska. Nu förblir en icke initierad användare okunnig om Sundelins föregångare (Edwin Hagfors 1914, 3. uppl. 1954, och Pesonen 1978, som fick ett mycket positivt mottagande; se Välikangas 1981:71) och t.o.m. om författarens egen tidigare ordboksproduktion (som säkert har utgjort en viktig basis för den ordbok som här recenserar).

Kalmbach ger däremot en kort översikt över sina källor (om än med en litet överraskande placering; den finns i slutet av boken mellan avsnitten om prepositioner och verb). Det är positivt, men framställningen kunde gärna ha varit utförligare och inkluderat även författarens föregångare. Yrjö-Koskinens ordbok (1900) är visserligen redan mycket gammal och har därför kanske inte utnyttjats i arbetet, men jag har svårt att föreställa mig att Kalmbach inte skulle ha använt Perret-Nurmela (1944) som under flera årtionden har varit ett grundläggande arbetsredskap för de som översätter texter från finska till franska.

Att en ordboks källor bara nämns i förbigående är karaktäristiskt för finska tvåspråksordböcker även rent generellt. Förklaringen kan vara överraskande. Enligt vad jag har erfarit existerar det i finska ordbokskretsar en föreställning om att författare till tvåspråkiga ordböcker måste tåga som muren om sina föregångares och samtida kollegors produkter: om man i förordet nämner tidigare ordböcker mellan samma språk kan man – enligt denna föreställning – råka ut för en anklagelse eller t.o.m. ett åtal om plagiering. Jag tog därför kontakt med en ledande finländsk specialist på upphovsrätt för att få veta vad orsaken till detta rykte kan vara. Hon kunde inte hänvisa till några sådana lagrum eller prejudikat som kunde ha givit anledning till ryktet. Om en ordbok är plagiat eller inte bestäms inte av om författaren har nämnt sina föregångare i förordet; det är – enligt henne – själva innehållet som visar om författaren har gjort sig skyldig till plagiering.

Ryktet är fatalt om det är orsaken till att så många finska ordboksförfattare inte i förordet har vågat uttala sin erkänsla för sina föregångare – fast de kanske gärna skulle ha gjort det. Situationen är absurd då var och en inser att en ordboksförfattare i dagens värld säkert bygger på – och måste bygga på – den grund som hans eller hennes

föregångare har lagt. Det vore därför önskvärt att någon specialist på upphovsrätt skulle rätta till missförståndet i något lämpligt forum.

Det lexikografiska utförandet

Ett gott lexikografiskt utförande betyder att informationen i ordboken är snabbt åtkomlig och att den presenteras i en lättillgänglig och hanterlig form. I det följande granskas böckernas innehållsförteckning, bruksanvisning, referenssystem och appendix.

Innehållsförteckningarna. I Sundelin finns det ingen egentlig innehållsförteckning. Kalmbach innehåller endast en partiell innehållsförteckning, som är placerad i början av appendixdelen i slutet av boken. Å andra sidan finns det i början och i slutet av båda ordböckerna (och särskilt i Kalmbach) viktiga appendix. Att huvuddelen i båda böckerna består av uppslagsord säger sig självt. Om författarna i senare upplagor tar med fullständiga innehållsförteckningar placerade i början av böckerna, gör de den mera tillfälliga användaren en tjänst.

Bruksanvisningarna. I båda böckerna ingår en bruksanvisning. Den är i vardera fallet koncis och klar. Skulle man vilja göra dem ännu klarare kunde man kanske överväga att komplettera textanvisningarna med grafiska presentationer. Ett intressant exempel på en sådan, som det skulle vara värt att bygga vidare på, finner man i Evelis finsk-franska ordbok (1985), och idén har använts även i den finsk-svenska studieordbok som nyligen har publicerats i samma serie som Kalmbach och Sundelin (Cantell et al. 1995).

Artiklarnas struktur. I båda ordböckerna är strukturen i ordartiklarna klar och redig och följer gängse praxis. Olika typsnitt har t.ex. använts på ett åskådligt sätt och detsamma gäller romerska och arabiska siffror vid momentindelade artiklar. Visuellt ger båda böckerna ett lugnt och angenämt intryck. Det är bra att författarna inte har använt versal först i uppslagsorden: de ord som alltid börjar med stor bokstav kan i så fall inte särskiljas och den informationen måste fås fram på något annat sätt (understrykning el. likn.).

Synonymer och referenser. Det är viktigt att synonymer tas upp i en ordbok. Vid behandlingen av synonyma uppslagsord kan man antingen referera eller upprepa översättningarna. När det gäller ordfogningar är det ofta vanskligt att avgöra var betydelseytngdpunkten ligger eller under vilket uppslagsord läsaren kan tänkas börja leta efter uttrycket. I detta avseende finns det vissa brister i båda ordböckerna.

Medan Kalmbach ger som uppslagsord t.ex. *Pilatus* (fr. *Ponce Pilate*) men inte *Pontius Pilatus*, finns det i Sundelin bara *Ponce-Pilate*

(med bindestreck). Jag är inte alls säker på att en användare alltid letar efter denna historiska person under *Pilatus* i en finsk-fransk men under *Ponce* i en fransk finsk ordbok. (Jämför också Petit Robert där det bara finns *Pilate*.) Referenser mellan dessa ord eller – vilket kanske är naturligare med så korta översättningar – en upprepning av översättningen skulle ha varit på sin plats.

Andra exempel på motsvarande inkonsekvenser är bl.a. behandlingen av namnet på Johannes Döparen och – i Sundelins bok – ordet *cour*: under detta ord finner man bl.a. *Cour d'appel* men däremot inte *Cour de cassation* eller *Cour d'assises* (vilka nämns bara under orden *cassation* och *assises*).

En likartad företeelse är att det för vissa synonyma uppslagsord omotiverat finns flera motsvarigheter under det ena än under det andra ordet. Under *kesämökki* 'sommarstuga' ger Kalmbach t.ex. *petite maison de campagne* och *résidence secondaire*. Under *mökki* 'stuga' ges därutöver *chalet* med det kompletterande metaspråket *kesä-asunto* 'sommarbostad'. (Det sistnämnda anser många fransmän vara det mest träffande ordet med avseende på nordiska sommarstugor, eftersom det i Kanada används om en träbyggnad belägen vid en insjö eller flod).

Det är klart att ingen ordbok kan vara fullständigt konsekvent när det gäller synonymer och referenser mellan de olika artiklarna, men recensentens intryck är dock att det kunde vara bra om författarna såg över materialet i detta hänseende inför nya upplagor.

Böckernas appendix. Båda böckerna innehåller vissa appendix, dels av allmännyttigt slag (bl.a. förkortningslista) och dels sådana som en finskspråkig användare kan ha språklig nytta av (uttalsanvisningar för franska, förteckningar över oregelbundna franska verb och – i Kalmbach – anvisningar för prepositionsanvändningen vid geografiska namn). Appendixen är enligt min åsikt klara och rediga och ett viktigt tillskott. Anvisningarna för prepositionsanvändningen är en glädjande nyhet.

I många ordböcker finns det en tabell över grund- och ordningstalen. Då räkneorden är med i ordböckerna som lemman, är en separat tabell knappast nödvändig. Vad jag däremot saknar är en förteckning över kompletterande litteratur (se nedan).

Materialets tidsenlighet. Båda böckerna är glädjande aktuella, något som är viktigt. Den moderna teknologin finns representerad (t.ex. *luotijuna* eller *nuolijuna* 'höghastighetståg', fr. *TGV*). Särskilt adb-terminologin är väl beaktad. Också den centralaste EU-terminologin är med. Det är viktigt, även om det numera finns specialiserade ordlistor (se Jokinen 1995, med kritiska kommentarer). De senaste politiska omvälvningarna i Europa har också följts noga: i båda bök-

kerna har man t.ex. tagit med uttrycket *Itsenäisten valtioiden yhteisö* 'Oberoende staters samväld', fr. *Communauté d'Etats indépendants*.

Att Kalmbachs och Sundelins ordböcker är väl à jour visar sig också på ett annat sätt: man finner – speciellt i Kalmbach – de allra senaste uttrycken ur vardagsspråket och t.o.m. ur vulgärstilen, med omfattande fraseologi.

Detta är mycket positivt i dagens värld som förändras snabbt – även språkligt. Och man bör komma ihåg när det gäller Kalmbach att ett halvt sekel har förflutit sedan Perret och Nurmela publicerade sin omfattande och högt uppskattade finsk-franska ordbok och att det är ett helt decennium sedan Evelis ordbok utkom (den är mera problematisk som informationskälla; se Sakari 1987 och Välikangas 1986). Likaså publicerades Sundelins föregångare Pesonens fransk-finska ordbok redan på 1970-talet.

Fraseologin

Fraseologin i allmänhet. Man kan ha olika åsikter om hur omfattande fraseologin i en ordbok borde vara. Enligt min mening är t.o.m. en mycket rik fraseologi väl motiverad: fraser och exempel visar i vilka sammanhang orden används, och dessutom vägleder de användaren t.ex. vad gäller användningen av prepositioner. Därtill lyfter fraseologin fram sådana uttryck som inte kan översättas ordagrant. I detta avseende är speciellt Kalmbach mycket givande (särskilt vardagsspråket belyses med många exempel). Också Sundelin (som är mera kortfattad) innehåller mycket fraseologi; på vissa ställen hade man dock gärna sett fler exempel i den.

Exempel på användningen av enklitiska partiklar och ordbildningsändelser. En komplettering som jag gärna skulle se i nya upplagor av Kalmbach är en behandling av de enklitiska partiklarna i finskan. Partiklarna förekommer i all synnerhet i finskt vardagsspråk men också i skriftsspråket. Det finns i Evelis finsk-franska ordbok – oavsett dess andra brister – en idé som redan tidigare har uppmärksamats positivt (Välikangas 1986, 490): i slutet av boken finner man en omfattande förteckning över för finska språket typiska partiklar (t.ex. *-kin/-kaan/-kään, -han/-hän, -kol/-kö, -pa/-pä*) och ordbildningsändelser (t.ex. *-lainen/-läinen* och *-puoleinen* [såsom i ordet *suurenpuoleinen* 'relativt stor, på större sidan']). En snabb genomgång visade att många av dessa saknas helt i Kalmbach. Ändå vällar de översättare stora svårigheter, eftersom de saknar motsvarighet i västeuropeiska språk. Man skulle därför önska att Kalmbach i nya upplagor tog upp partiklarna och ordbildningsändelserna till behandling och gav rikligt med exempel på hur de skall översättas.

De språkliga tyngdpunkterna

De språkliga tyngdpunkterna kan lämpligen granskas åtminstone i två dimensioner: å ena sidan dimensionen standardspråk – vardagsspråk och å andra sidan allmänspråk – fackspråk.

Vardagsspråk och vulgärstil. Traditionellt har lexikograferna koncentrerat sig på skriftspråket. Vardagsspråk har beaktats bara i begränsad omfattning, och vulgärstil har varit helt och hållet tabu. En sådan lexikografisk lösning tjänar de användare som skall förstå eller översätta sakprosa och klassiska texter men den gagnar inte dem som använder en ordbok i vardagligt umgänge. Situationen har dock förändrats under de senaste årtiondena, till en del först under de allra senaste åren, och detta kan mycket tydligt skönjas även i Kalmbachs och Sundelins böcker. Särskilt Kalmbach innehåller rikligt med vardagliga ord och uttryck. Man kan nästan säga att Kalmachs arbete i detta avseende är banbrytande.

Förändringen i synsätt har varit särskilt stor när det gäller vulgärstil. I och med att de språkliga fördämningarna har brutit har uppenbarligen också lexikografernas kreativitet frigjorts. *Kyrpä* 'kuk' och *vittu* 'fitta' var okända ord i Perret-Nurmela, medan Kalmbach innehåller en så rik fraseologi av den arten (*paska* 'skit' *perse* 'arsle, röv' o.s.v.), att en finne säkert kan hävda sig under Parisresan om han kommer i gräl med lokabefolkningen.

Det ökande antalet vardagliga ord har gjort att man i stället varit tvungen att skära ned på äldre vokabulär. I Sundelin, som är mindre omfattande, har detta gjorts i radikalare grad, i synnerhet beträffande namn (se nedan). Författaren kunde kanske vara litet försiktigare med att stryka och i stället kanske utöka totalantalet uppslagsord.

Fackspråken. Ingendera författaren anger i sitt förord i vilken omfattning fackspråkliga ord har tagits med och på vilka grunder urvalet skett. I princip är det klart att man måste vara förhållandevis restriktiv med fackord i ordböcker som inte är verkliga storordböcker.

Jag har granskat frågan närmast utifrån den juridiska terminologi som ingår i ordböckerna och kunnat konstatera att åtminstone det fackområdet är relativt väl representerat. I vissa fall kommer jag inte ifrån att valet av termer verkar slumpartat, väl medveten om hur vansklig gränsdragningen är för vad som skall tas med.

Då man väljer juridiska termer till en allmänspråklig ordbok torde huvudkriteriet vara i vilken omfattning en vanlig användare eller en översättare som inte är specialiserad på juridik kan tänkas komma i kontakt med dem. Sådana termer som gemene man ofta kan tänkas stöta på finner man i synnerhet inom familje- och arvsrättens område. Från detta område tar Sundelin t.ex. med *droit de visite* ('umgänges-

rätt'), däremot inte *autorité parentale* ('förmynderskap och vårdnad som tillkommer barnets föräldrar'). I Kalmbach saknas vissa familjerättsliga uttryck som är rätt vanliga i kurial- och myndighetspråket, t.ex. *lapseksiottaminen* ('adoption', fra. *adoption*) och *jälkisäädös* ('testamente' fra. *testament*).

Därför dristar jag mig till att rekommendera att författarna – då de kompletterar uppslagsorden inför nya upplagor – samarbetar med specialister som kan fackterminologin inom sitt område på båda språken – något som också skulle främja korrektheten hos översättningarna (se nedan).

Tillförlitligheten

Noggrannhetskravet. Båda författarna har gjort ett noggrant arbete: korrekturläsningen har varit mycket omsorgsfull, och lapsusar förekommer nästan inte alls. Själv har jag märkt bara två klara lapsusar i Sundelin: under *place debout* ges översättningen *istumapaikka* (sv. 'sittplats'; borde vara 'ståplats') och under *droit de garde* ges *elatusvellisuus* (sv. 'underhållsskyldighet'; borde vara 'vårdnadsrätt', jfr följande uppslagsord i boken).

Översättningarnas tillförlitlighet i allmänhet. Såsom jag redan i början av recensionen konstaterade är min kompetens i franska inte så stor att jag generellt kan bedöma hur tillförlitliga och precisa översättningarna i böckerna är. Detta gäller särskilt vardagsspråket, för att inte tala om vulgärstilen. Jag kommer därför att begränsa mig till att undersöka lagspråket vad gäller tillförlitligheten.

I den mån jag kan uttala mig om Kalmbachs och Sundelins böcker ur allmänspråklig synvinkel ger de ett mycket tillförlitligt intryck, och översättningarna i båda böckerna är i regel mycket naturliga och träffar rätt – enligt min åsikt. Översättningarna är fritt formulerade, vilket gör att språket känns naturligt. Som exemplet kan tas en sats i Kalmbach: "Seuramatkat ovat tehneet matkailun halvemmaksi" (ordagrant översatt: 'sällskapsresorna har gjort turismen billigare'). Satsen översätts med "Les voyages organisés ont démocratisé le tourisme".

I några enstaka fall kunde ekvivalenter och översättningar ha varit mera precisa eller fullständigare. Under *maatilamatkailu* ges t.ex. i Kalmbach *tourisme à la ferme* som motsvarighet. Det finska ordet används numera mest ur näringsidkarens synvinkel; det är frågan om att en lantgård skaffar sig inkomster genom att erbjuda turister kost och logi. Så är fallet t.ex. i satsen: "Tila saa suuren osan tuloistaan maatilamatkailusta." (sv. i fri översättning 'gården livnär sig huvudsakligen på turister') Ordet förekommer även i namn på företag av det här slaget, t.ex. *Honkajoen Maatilamatkailu*. Enligt min åsikt borde

man i sådana fall översätta *maatilamatkailu* och ord som är avledda av det med *gîte rural* (*activité de gîte rural* o.s.v.).

Sådana här brister är – så långt jag kan bedöma – undantag i Kalmbach och Sundelin, och min allmänna slutsats är att båda ordböckerna är mycket tillförlitliga och översättningarna i dem i regel adekvata.

Lagtermerna. Det konstaterandet gäller också lagspråket: det allmänna intrycket är positivt. Författarna har i regel översatt lagtermerna helt korrekt. I Sundelin översätts t.ex. *Conseil d'Etat* med *korkein hallinto-oikeus* (Det svenska namnet på den instansen i Finland är *högsta förvaltningsdomstolen*. Den motsvaras i Sverige ungefär av *regeringsrätt*). Översättningen är i processrättsliga sammanhang helt adekvat (noga taget är det avdelningen *section du contentieux* av *Conseil d'Etat* som motsvarar den finska instansen). Under *Cour d'appel* ges *hovioikeus* (sv. 'hovrätt') (Vissa specialister föredrar dock *ylioikeus*, sv. 'överrätt', och i äldre eller processtekniska texter förekommer dessutom *apelli-*, *vedonta-* och *vetoomustuomioistuin* som motsvarar *appellationsdomstol*). Under *réserve* ges (bl.a.) *lakiosa* (sv. 'laglott'), under *droit de visite* ges *tapaamisoikeus* ('umgängesrätt') o.s.v. Alla dessa översättningar är korrekta. Kalmbach har likaledes gett korrekta och exakta översättningar av exempelvis orden på *laki-* (sv. 'lag-') och *oikeus-* (sv. 'rätts-').

I vissa fall är dock översättningarna inexakta. Till exempel *eduskunnan oikeusasiamies* (sv. 'riksdagens justitieombudsman') översätts i Kalmbach med *délégué juridique du Parlement*, trots att den franska terminus technicus är *médiateur* – numera även vid Europaparlamentet. Också den ursprungliga svenska termen *ombudsman* används i fransk juridisk litteratur. Sundelin har med ordet *médiateur* i betydelsen 'ombudsman' i *kuluttaja-asiamies* (sv. 'konsumentombudsman') men inte heller han känner ordet i dess huvudbetydelse.

Även vissa andra inexaktheter kunde nämnas. Till exempel ordet *säädös* (i offentligrättsliga sammanhang 'författning' på svenska). Tidigare var betydelsen vacklande. Ordet har avsett – och avser i undantagsfall även i dag – en enskild persons viljeyttring; ett exempel på det är efterleden i ordet *jälkisäädös* 'testamente' som fortfarande förekommer parallellt med *testamenti*. I äldre språkbruk kunde *säädös* också användas synonymt med *säänös* (sv. 'stadgande'), vilket strider mot nutida finskt standardlagspråk. I våra dagar används *säädös* nästan uteslutande som generisk benämning på olika normativa akter (lagar, förordningar, beslut från regering och ministerier, kommunala stadgar o.s.v.). Ordet ingår i t.ex. namnet *Suomen säädöskokoelma* (sv. 'Finlands författningssamling').

Kalmbach ger två ekvivalenter till *säädös*, dels, med fackkområdesangivelsen *lain* (sv. 'lag-'), *disposition* (som betyder 'stadgande' och alltså är en föråldrad betydelse av uppslagsordet), dels *statuts*. I franskt

lagspråk används ordet *statuts* (i pluralis) dock enbart om stadgar och därmed jämförbara bestämmelser för juridiska personer (t.ex. *les statuts d'une association* 'en förenings stadgar', *les statuts d'une société* 'bolagsordning'), inte om legislativa akter i allmänhet. I singularis förekommer ordet i modernt lagspråk närmast i betydelsen 'rättsställning' (t.ex. *le statut légal de la femme*), och dessutom inom internationell privaträtt där ordet i vissa fall används med avseende på den helhet som rättsreglerna inom en sektor utgör (*statut personnel, statut réel*).

Att översätta ordet *säädös* är besvärligt eftersom det i franskt lagspråk inte finns något motsvarande generellt begrepp – i motsats till vad som är fallet på engelska. Därför måste ordet översättas olika alltefter sammanhanget (*loi, ordonnance, décret, acte législatif, corps de règles* eller – i vissa allmänna sammanhang – *lois et décrets*), och man borde därför få belysande översättningsexempel. – Såsom ovan påpekades har *säädös* en helt annan betydelse i sammansättningen *jälki-säädös* (sv. 'testamente') på arvsrättens område.

Sundelin ger för sin del inte betydelsen 'rättställning' (fi. *oikeusasema*) under ordet *statut* utan i stället det mindre lyckade *säädös*; Kalmbach ger däremot – helt korrekt – *statut légal* under *oikeusasema*.

Termen *lainvoima* (sv. 'laga kraft') förekommer regelbundet i finska domsstolsavgöranden. Kalmbach översätter *saada lainvoima* (sv. 'vinna laga kraft') med *acquérir force de loi*. Det kan i vissa exceptionella fall vara korrekt; *force de loi* avser den förpliktande kraft som en lag eller annan författning har. Men för det mesta används *saada lainvoima* processtekniskt och betyder att en dom är slutlig och att ändring i beslutet inte kan sökas. I dessa fall är den korrekta översättningen *acquérir (passer en) force de chose jugée*. Adjektivet *lainvoimainen* kan, om de processuella finesserna lämnas åsido (en dom som inte har vunnit laga kraft kan i vissa fall provisoriskt verkställas), översättas med ord som används även av lekmän och därför är lättare att förstå: *définitif et exécutoire* (en formulering som förekommer i franskspråkiga domar) eller bara *définitif* eller *exécutoire* (Kalmbach har mycket riktigt givit *exécutoire* under *lainvoimainen*)

Titlar vållar ofta översättaren stora problem. För uppslagsordet *varatuomari* (den finlandssvenska motsvarigheten är *vicehäradshövding*, i Sverige existerar titeln inte längre) ger Kalmbach ekvivalenterna (med kommentaren *ungefär*) *juge stagiaire* och *avocat*. Den förra är litet missvisande då titeln *varatuomari* förutsätter att tingsmeriteringen är slutförd. Däremot skulle det vara en bra motsvarighet till *hovioikeuden auskultantti* (vars närmaste motsvarighet i Sverige är *hovrättsaktuarie*). Den senare ekvivalenten går såtillvida på sidan om, att *avocat* inte i motsats till *varatuomari* har funktionen av hederstitel. Titeln är exklusiv för den svensk-finska rättshistorien och saknar direkt motsvarighet i Frankrike. Den förekommer normalt i samband

med personnamn och kan i sådana fall lämpligen översättas med titeln *Maître (M^e)*, t.ex. *vicehäradshövding N.N. Maître N.N.*

Ytterligare kunde jag nämna titeln *laamanni* (sv. 'lagman') som Kalmbach översätter med *juge au tribunal de grande instance*; en exaktare motsvarighet vore *président du tribunal de grande instance* eller kanske ännu bättre *président du tribunal de première instance* (som inte associeras lika starkt till franska förhållanden). Däremot vore *juge au tribunal de grande instance* en lämplig översättning för *kärjätuomari*, sv. 'tingsdomare' och så är det mycket riktigt också översatt i Kalmbach. – Man bör också märka att *lagman* i Finland ända fram till början av 1990-talet var en hederstitel för meriterade domare och advokater och den betydelsen kommer att vara aktuell länge än.

Trots vissa sådana här inexaktheter är min åsikt att lagtermerna i båda böckerna allmänt taget är korrekt översatta. Ibland kan det ju till och med bli förvirrande om facktermer får alltför tekniska översättningar i en allmänspråklig ordbok. Det skulle i alla fall ha varit bra om författarna hade låtit facktermerna granskas av utomstående specialister. Detta gäller förmodligen också andra fackområden (som jag inte är kompetent att uttala mig om). Inför nya upplagor vore ett samarbete med olika specialister på sin plats, specialister som har erfarenhet av fransk fackterminologi på sitt område.

Namn

Namn tas vanligen inte med i enspråkiga ordböcker. Det finns ju särskilda lexikon för dem. Däremot brukar de tvåspråkiga ordböckerna innehålla ett urval av egennamn, närmast väl av praktiska skäl. Detta förutsätter vissa ställningstaganden.

När det gäller ordboksstrukturen måste lexikografen ta ställning till om egennamnen skall placeras i ett appendix eller om de skall föras upp som lemman. Det senare alternativet är numera vanligast, och även Kalmbach och Sundelin har stannat för det. Lösningen är väl-motiverad bl.a. eftersom man på så vis undviker problemen med gränsdragningen mellan egennamn och andra ord.

En innehållslig fråga är sedan i vilken omfattning egennamn skall tas med och på vilka grunder.

Förnamnen. Ingen av ordböckerna lemmatiserar vanliga förnamn förutom namn på vissa historiska personer och andra kända personligheter. Detta är problematiskt av två skäl.

För det första är det inte alltid klart för en icke franskspråkig hur ett förnamn skall uttalas (om t.ex. slutet av namnet *Camille* skall uttalas *-ij* eller *-ill?*). För det andra finns det en aspekt som jag många gånger har tänkt på: eftersom en ordbok ju ofta används vid brevskrivning vore det ibland bra om man kunde slå upp namn i den för att

få reda på om man korresponderar med en man eller en kvinna. För en utlänning är det inte självklart om *Camille* är ett mansnamn eller ett kvinnonamn eller ett namn för bägge könen.

Därför finns det ofta i gamla fransk-finska ordböcker en förteckning över egennamn som även inkluderar de viktigaste förnamnen, vanligen försedd med uttalsbeteckningar och genusangivelser. Så är fallet t.ex. i Edvin Hagfors fransk-finska ordbok (1914, 3 uppl., 1954). Av genusangivelsen kan man sluta sig till om ett namn avser en man eller en kvinna eller bådadära. Kunde man inte återuppta denna praxis? Den borde dock utvecklas i enlighet med dagens krav (namnen kunde t.ex. lemmatiseras).

Övriga namn. Sundelin – som även annars är koncisare – har följt en återhållsam linje vad beträffar egennamn. Undantaget är geografiska namn, som han har med en hel del av, även sådana som är i det närmaste identiska på de båda språken (t.ex. fr. *Algérie*, fi. *Algeria*). Däremot förefaller de historiska och kulturella namnen vara betydligt färre. För ordet *louis* ges exempelvis bara *louis d'or* 'guldmynt', trots att Frankrikes historia vimlar av kungar som på finska är kända under namnet *Ludvig*, på grund av förmedling via de germanska språken. Inte heller t.ex. *Capétiens* (sv. 'kapetingerna') eller *Carolingiens* (sv. 'karolingerna') ingår i boken fast dessa är centrala kungaätter i den franska historien. Sett mot denna bakgrund får uppslagsordet *Donald* 'Kalle Anka' läsaren att höja på ögonbrynen.

I Kalmbach finns det ett klart större antal egennamn (av namnen ovan är det bara *Capétiens* som fattas). Även om Kalmbach är en produktionsordbok och Sundelin en receptionsordbok motiverar det knappast skillnaden i antal rationellt. Det är klart att man måste gallra ut en hel del klassiskt material ur en modern ordbok, men enligt min mening kunde Sundelin ändå ta med något mera sådant i framtida upplagor, så skulle skillnaden mellan Kalmbachs och Sundelins böcker bli mindre i det avseendet.

Information om principerna för namnbildning. Det är klart att det bara är en liten del av det väldiga egennamnsförråd ett språk besitter som kan inkluderas i en översättningsordbok (även i en storordbok). Å andra sidan vet vi att egennamn i varje språk åtminstone delvis anpassas till det egna språksystemet, vilket ibland kan leda till missförstånd. I en finsk romanöversättning förekom det en sats som: "Laiva pyrjehti myrskyssä läpi Magellanin salmen" (sv. 'båten seglade i storm genom Magellans sund'). Eftersom det är den ursprungliga portugisiska namnformen som lärs ut i finska skolor och som står på våra finska kartor skulle båtens geografiska läge uppfattas mycket lättare av den finska läsaren om det i stället stod: "...läpi Magalhãesin salmen."

Sådana fall har kommit mig att då och då fundera på om en översättningsordbok inte borde innehålla åtminstone några rader om hur utländska egennamn generellt anpassas till ifrågavarande språksystem. Detta skulle – enligt min åsikt – vara nyttig information för användare som inte är så förtrogna med kulturhistoria. Det kunde kanske tjäna som en uppmaning till ordboksanvändaren om att han skall vara på sin vakt och kontrollera namn som han inte kan.

I en fransk-finsk ordbok skulle det t.ex. påtalas att klassiska grekiska och latinska egennamn inte återfinns i franskan i sin ursprungliga dräkt utan att särskilt ändelserna men ofta även stammen har modifierats kraftigt. Samma gäller vanligen även andra utländska namn. För finskans del kunde man påpeka att franska egennamn – och även de flesta andra utländska namn – tidigare i regel kom in via de germanska språken, främst via svenskan. Å andra sidan skrivs klassiska (latinska och grekiska) namn i dagens finska (vilket inte alltid var fallet tidigare) i sin ursprungliga form (grekiska namn translittererade efter Erasmuttalet).

Ett sådant appendix kunde göra användaren medveten om problematiken, så att han inte genast tror att han i en fransk text har stött på helt okända storheter om han träffar på t.ex. *Pisistrate* eller kung *Hugues* i en fransk text, utan han skulle förstå att kontrollera saken och kunna konstatera att det i själva verket är fråga om *Peisistratos* och den medeltida kung *Hugo*. (Problemet gäller i lika hög grad de andra romanska språken och också engelskan.)

Det jag alltså efterlyser är ett koncist appendix om anpassningen av egennamn, där man också skulle informera om källor där namn kan kontrolleras. Sådana källor är t.ex. äldre ordböcker (bl.a. appendixet i Hagfors), som dock delvis är föråldrade, men framför allt uppslagsverk på det främmande språket. I dem tar man reda på vem namnet åsyftar, för att sedan spåra upp motsvarande finska form i finska källor (uppslagsverk, kartor, Bibeln o.s.v.). Ett sådant appendix kunde vara till hjälp för användare som inte är så förtrogna med det europeiska historiska arvet.

Förkortningar och prefix

Båda böckerna tar upp även vanliga förkortningar bland uppslagsorden. Mitt intryck är att författarna har gjort ett bra urval och att de har följt väl med sin tid. Ordböckerna tar sålunda upp många viktiga förkortningar som tillkommit under de senaste åren.

Hélène Lattunens och Kari Viljanens nya ordbok (1993), som är litet mindre än de här recenserade, innehåller ett intressant appendix; en förteckning över ett tämligen stor antal grekiska och latinska prefix som förekommer i franskan (*ad-*, *archéo-*, *poly-* o.s.v.) jämte översättningar. Det här är nyttig kunskap med vars hjälp man kan tolka ord

som inte finns i ordboken genom att kombinera betydelsen för stam (om den finns med) och prefix. Det kunde vara värt att överväga ett sådant appendix även i Sundelin. Prefixen kunde lemmatiseras liksom i Le Petit Robert.

Översikter över referenslitteratur

I vetenskapliga läroböcker finns det vanligen ett appendix över kompletterande litteratur i ämnet. Det är ju alldeles klart att en enda bok inte kan vara heltäckande, och dessutom måste författarna ofta av olika anledningar begränsa sig på olika sätt.

I tvåspråkiga ordböcker förekommer referensförteckningar knappast alls – kanske av det skäl jag var inne på i avsnittet om källlitteraturen. Det händer ofta att författarna inte alls nämner några andra ordböcker mellan samma språkpar – sådana som användaren kunde ha nytta av. Ibland nämns någon ordbok i förbigående i samband med att de viktigaste källorna knapphändigt presenteras.

Jag gick snabbt igenom ett antal ordböcker, närmast mellan franska och andra språk, i det här avseendet, och jag stötte på en enda ordbok där författarna grundligt och på ett mycket åskådligt sätt presenterar lämplig referenslitteratur, nämligen Andreas Blinkenbergs och Poul Høybyes monumentala Dansk-franska ordbok i två volymer (3 uppl. 1975–76). I slutet av del II finns en översikt över andra ordböcker systematiskt grupperade: enspråkiga allmänna franska ordböcker, enspråkiga allmänna danska ordböcker, tidigare allmänna ordböcker mellan dessa språk, ordböcker mellan franska och andra stora språk, uttalsordböcker samt fackordböcker från nästan 40 olika fackområden (fackordböcker mellan franska och danska, mellan stora språk, enspråkiga fackordböcker o.s.v.).

Ett så omfattande appendix över referenslitteratur är självfallet inte påkallat i Sundelins och Kalmbachs ordböcker – utom om författarna skulle gå in för att utveckla sina verk till verkliga storordböcker – men en litet anspråkslösare översikt över andra viktiga ordböcker borde nog finnas med. Äldre vokabulär och terminologi upptas ju endast i begränsad omfattning, och – som sagt – ingen ordbok är ju fullständig.

Enligt min uppfattning kunde användaren upplysas om åtminstone Hagfors (1954 års upplaga), Perret & Nurmela (1944), Pesonen (1976), Eveli (1985) och Lattunen & Viljanen (1993). Dessutom finns det en del specialordböcker och -listor på facktermer som kunde nämnas, samt material som kommit till i samband med att EU:s författningar har översatts från franska till finska. Likaså kunde de viktigaste enspråkiga ordböckerna över franska och finska lämpligen nämnas och kanske även vissa enspråkiga fackordböcker (för lagspråkets del framför allt Cornu 1987 samt några kortare ordböcker och ordlistor).

Man får hoppas att författarna kompletterar sina ordböcker med en sådan översikt i framtiden.

Allmänt omdöme

Mitt intryck av Kalmbachs och Sundelins ordböcker är som helhet mycket positivt. De är lättillgängliga, innehållsrika och – så långt jag är kapabel att bedöma saken – även tillförlitliga hjälpmedel för den som vill förstå franska eller finska eller översätta mellan språken. I synnerhet Kalmbachs ordbok kan enligt min åsikt fungera även i yrkesmässig användning; utfästelsen på bokens bakpärm är alltså inte utan täckning, och underrubriken *studieordbok* är i detta fall för anspråkslös.³

Båda ordböckerna skulle dessutom kunna utgöra en solid bas för verkliga storordböcker (Kalmbach står redan relativt nära en sådan) – om författarna önskar utarbeta sådana. I motsats till vad som är fallet för de flesta andra stora språken finns det nämligen inte en enda helt aktuell storordbok mellan franska och finska. Det är ett missförhållande som borde rättas till så snabbt som möjligt. En del av iakttagelserna och påpekandena i denna recension har gjorts med tanke på ett sådant arbete. En riktig storordbok borde nämligen enligt min åsikt inkludera flera egennamn, facktermer (medtagna i samarbete med fackspecialister) och en omfattande översikt över referenslitteratur.

Framhållas bör emellertid att Kalmbachs och Sundelins ordböcker tillsammans redan nu utgör en värdefull bro mellan den franskspråkiga världen och Finland.

Litteratur

- Blinkenberg, Andreas og Høybye, Poul: *Dansk fransk ordbog 1–2*. 3 udg. København: Nyt Nordisk Forlag & Arnold Busck, 1975–76.
- Cantell, Ilse, Martola, Nina, Romppanen, Birgitta & Sundström, Mats-Peter: *Suomi-ruotsi opiskelusanakirja* ('Finsk-svensk studieordbok'). Helsingfors: WSOY 1995.
- Cornu, Gérard: *Vocabulaire juridique*, Paris: PUF 1987 (flera omtryck).
- Eveli, Kari: *Suomi-ranska suursanakirja* ('Finsk-fransk storordbok'). Helsingfors: WSOY 1985.
- Hagfors, Edwin: *Ranskalais-suomalainen sanakirja* ('Fransk-finsk ordbok'). Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 136, 3. p. 1954 (1. p. 1914).

³ Se fotnot 1, s. 193.

- Hagfors, Edwin ja Sundelin, Seppo: *Ranskalais-suomalainen koulusanakirja* ('Fransk-finsk skolordbok'). Helsingfors: WSOY 1967 (publicerad senare i samma volym som Tauno Nurmela's Finsk-franska ordbok).
- Jokinen, Ulla: Recension av Maria Maury, L'Union européenne en français. I: *Kielikeskustelu* 2/1995, 12–13.
- Lattunen, Hélène ja Viljanen, Kari: *Suomi-ranska-suomi sanakirja* ('Finsk-fransk-finsk ordbok'). Jyväskylä: Gummerus 1993.
- Nurmela, Tauno: *Suomalais-ranskalainen sanakirja* ('Finsk-fransk ordbok'), Helsingfors: WSOY 1954 (publicerad senare i samma volym som Hagfors och Sundelins Fransk-finska skolordbok).
- Perret, Jean-Louis & Nurmela, Tauno: *Suomalais-ranskalainen sanakirja* ('Finsk-fransk ordbok'). Helsingfors: Suomalaisen kirjallisuuden seura 1944. (Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 226.)
- Pesonen, Pentti: *Ranskalais-suomalainen sanakirja* ('Fransk-finsk ordbok'). Helsingfors: Otava 1976 (flera omtryck).
- Le Petit Robert. Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française* (rédaction dirigée par A. Rey et J. Rey-Debove), Paris: Le Robert 1967 (flera omtryck).
- Sakari, Aimo: Quelques insuffisances des dictionnaires français, français-finnois et finnois français. I: *Se rencontre des professeurs de français de l'enseignement supérieur. Communications. Publications du Département des Langues Romanes, Université de Helsinki* 1987.
- Välikangas, Olli: Kunnianhimoinen sanakirja ('En ambitiös ordbok'; recension av Kari Evelis Finsk-franska storordbok). I: *Virittäjä* 4/1986, 489–494.
- Välikangas, Olli: Uusi ranskalais-suomalainen sanakirja ('En ny fransk-finsk ordbok'; recension av Pentti Pesonens Fransk-finska ordbok). I: *Virittäjä* 1/1981, 71–72.
- Yrjö-Koskinen, E. S.: *Suomalais-ranskalainen sanakirja* ('Finsk-fransk ordbok'). Helsingfors: Suomalaisen kirjallisuuden seura 1900. (Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 94.)

(Språklig bearbetning av Nina Martola)